

कामेश्वरसिंहदरभङ्गासंस्कृतविश्वविद्यालयः,
कामेश्वरनगरम्, दरभङ्गा

शास्त्रिप्रथमवर्षीयः द्वितीयसत्रार्धपाठ्यक्रमः

Second Semester

Choice Based Credit System (CBCS) विकल्पाधारित-क्रेडिटप्रणाल्यन्तर्गतः

2020 - राष्ट्रिय-शिक्षा-नीति-सन्दर्भे निर्मितः

02.07.2023

कुलसचिव
कामेश्वरसिंह-दरभंगा-संस्कृत विश्वविद्यालय,
कामेश्वरनगर, दरभंगा (बिहार)
फ़ोन नं०-८४६००८
पत्रांक 475/23
सचिका सं.-----

Registrar
K.S.D. Sanskrit University, Kameshwar Nagar,
Darbhanga (Bihar)
E-mail: kshureg@gmail.com
pin-816008
दिनांक 24.4.23
शाखा-प्राधिकार

---अधिसूचना---

राजभवन में महागहम कुलाधिपति की अध्यक्षता में विहार राज्य के कुलपतियों की 13.04.2023 को आयोजित बैठक के निर्णयानुसार सी०बी०सी०एस० एवं सोरटर सिस्टम के आधार पर 04 वर्षीय डिग्री कोर्स की पढ़ाई 2023-27 सत्र से प्रारम्भ की जायगी। इसके लिए पहले दो सेमेस्टर के लिए पाठ्यक्रम तैयार करने हेतु पाँच कुलपतियों की एक समिति गठित की गई जिसमें समन्वयक रुसा के शैक्षणिक सलाहकार प्रो. एन.के. अग्रवाल बनाये गये हैं। स्नातक/ शास्त्री स्तरीय पाठ्यक्रम तैयार करने हेतु निम्नांकित व्यक्तियों की एक समिति गठित की जाती है:-

1	प्रो. सुरेश्वर झा- स्नातकोत्तर व्याकरण विभाग, का.सिं.द.सं.वि.वि., दरभंगा	अध्यक्ष
2	प्रो. श्रीपति त्रिपाठी, कुलानुशासक- का.सिं.द.सं.वि.वि., दरभंगा	सदस्य
3	डॉ. दिनेश्वर यादव, प्रधानाचार्य- ल०न०संस्कृत महाविद्यालय, जायदेवपट्टी, दरभंगा।	सदस्य
4	डॉ. पवन कुमार झा- म.अ. रमेश्वर लता संस्कृत महाविद्यालय, दरभंगा	सदस्य
5	डॉ. प्रभासा चन्द, प्रधानाचार्य,- राजकीय सं.ग.वि., भागलपुर।	सदस्य
6	डॉ. यशुवीर स्वरूप शास्त्री, - स्नातकोत्तर व्याकरण विभाग, का.सिं.द.सं.वि.वि., दरभंगा	सदस्य
7	डॉ. रामसेवक झा, व्याकरण शिक्षक, म.अ. रमेश्वर लता संस्कृत महाविद्यालय, दरभंगा	"
8	डॉ. शिवलोचन झा- अध्यक्ष छात्र कल्याण का.सिं.द.सं.वि.वि., दरभंगा	संयोजक

समिति से अनुरोध है कि पाठ्यक्रम तैयार कर 15 दिनों के भीतर अधोहस्ताक्षरी को उपलब्ध कराने का कष्ट करेंगे।

कुलपति के आदेश से,

30-
कुलसचिव

ज्ञापार्क...../23, दरभंगा, दिनांक...../23

प्रतिलिपि :-

- उपर्युक्त सभी मान्य सदस्यों को सूचनार्थ एवं आवश्यक फ़ार्यार्थ प्रेषित।
- कुलपति राधिकालय/ प्रतिकुलपति राधिकालय, का.सिं०द.सं.वि.वि., दरभंगा को सूचनार्थ प्रेषित
- कुलसचिव कार्यालय, का.सिं०द.सं.वि.वि., दरभंगा को सूचनार्थ प्रेषित।

रिंकू-24.04.2023

30/4/23
कुलसचिव
24.4.23

विषयानुक्रमणिका

पत्राणि	पत्रनामानि	पृष्ठसंख्या
प्रथमं पत्रम्	Major Course-2 (MJC-2) बृहत् पाठ्यक्रमः (प्रथम-शास्त्रीयविषयः)	4-11
द्वितीयं पत्रम्	Minor Course-2 (MIC-2) लघुः पाठ्यक्रमः (द्वितीय-शास्त्रीयविषयः)	12-18
तृतीयं पत्रम्	Multidisciplinary Course -2 (MDC-2) बहुविषयकपाठ्यक्रमः (आधुनिकविषयः)	19-25
चतुर्थं पत्रम्	Ability Environmental Science -2 (AEC-2) योग्यता-संवर्धन- पाठ्यक्रमः	25
पञ्चमं पत्रम्	Skill Enhancement Course -2 (SEC-2) कौशल- विकास-पाठ्यक्रमः	26
षष्ठं पत्रम्	Value Added Course -2 (VAC-2) नैतिकमूल्यपरक- पाठ्यक्रमः	27

Designed & Prepared by
Dr. Y. S. Shastri
Dr. R. S. Jha

शास्त्रिप्रथमवर्षीयः द्वितीयसत्रार्धपाठ्यक्रमः

प्रथमं पत्रम् - Major Course-2 (MJC-2) बृहत्पाठ्यक्रमः (प्रथम-शास्त्रीयविषयः)

पत्रम्	पाठ्यक्रम-नाम/पाठ्यक्रम-प्रकारः	L-T-P व्याख्यानम्- अनुशिक्षणम् - प्रायोगिकम्	क्रेडिट्स 6	पूर्णाङ्कः 100
प्रथमं पत्रम्	Major Course-2 (MJC-2) बृहत्-पाठ्यक्रमः (प्रथम-शास्त्रीयविषयः)	व्याख्यानम् (6) अनुशिक्षणम्(1) प्रायोगिकम्(0)	6*10 = 60 घण्टाः	70 (External Exam) 30 (Internal Exam)

अधोलिखितविषयेषु कमप्येकं Major Course-2 (MJC-2) प्रथम-शास्त्रीय-विषयं चेतुं शक्नुवन्ति।

1. नव्य- व्याकरणम्	2. प्राचीन- व्याकरणम्	3. गणित- ज्योतिषम्	4. फलित- ज्योतिषम्	5. साहित्यम्	6. नव्य-न्यायः	7. प्राचीन- न्यायः	8. धर्मशास्त्रम्	9. पुराणे- तिहासः
10. आगमः	11. ऋग्वेदः	12. शुक्ल- यजुर्वेदः	13. कृष्ण- यजुर्वेदः	14. सामवेदः	15. अथर्ववेदः	16. बौद्ध- दर्शनम्	17. जैनदर्शनम्	18. मीमांसा
19. शाङ्कर- वेदान्तः	20. रामानुज वेदान्तः	21. माध्व- वेदान्तः	22- वल्लभ वेदान्तः	23. शैवागमः	24. सर्वदर्शनम्	25. सांख्ययोगौ	26. पौरोहित्यकर्मकाण्डम्	

1-नव्यव्याकरणम् (वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, न्यायबोधिनीसहितः तर्कसंग्रहश्च)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	अजन्तपुंलिङ्गान्तरूपप्रक्रिया, अजन्तस्त्रीलिङ्ग- नपुसंकलिङ्गशब्दरूपप्रक्रिया च ।	2	20	25
	हलन्तपुंलिङ्गशब्दरूपप्रक्रिया ।	2	20	25
	न्यायबोधिनीसहिते तर्कसंग्रहे (अनुमानपरिच्छेदतः सामाप्तिं यावत्)।	2	20	20
पाठ्यग्रन्थौ-				
1. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भट्टोजिदीक्षितविरचिता) 2. तर्कसंग्रहः न्यायबोधिनीसहितः ।				

2. प्राचीनव्याकरणम् (व्याकरणमहाभाष्यम्)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	व्याकरणमहाभाष्ये चतुर्थाह्निकम् ।	2	20	25
	व्याकरणमहाभाष्ये पञ्चमाह्निकम् ।	2	20	25
	व्याकरणमहाभाष्ये षडाह्निकम् ।	2	20	20
पाठ्यग्रन्थः- व्याकरणमहाभाष्यम् (पतञ्जलिविरचितम्) ।				

3. गणितज्योतिषम् (सरल त्रिकोणमितिः, रेखागणितं च)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	सरलत्रिकोणमितौ प्रथमद्वितीयाध्यायौ ।	3	30	35
	रेखागणिते षष्ठोऽध्यायः ।	3	30	35
आधारग्रन्थौ - 1. सरलत्रिकोणमितिः (बापूदेवशास्त्रिकृता) 2. रेखागणितम् ।				

4. फलितज्योतिषम् (लघुजातकम्, जन्मपत्रदीपकश्च)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	लघुजातके - आयुर्दायाध्यायतः समाप्तिं यावत् ।	4	40	40
	जन्मपत्रदीपके - ग्रहाणां शयनाद्यावस्थातः समाप्तिं यावत्।	2	20	30
पाठ्यग्रन्थौ- 1. लघुजातकम् (वराहमिहिरविरचितम्) 2. जन्मपत्रदीपकः (विन्ध्येश्वरीप्रसादद्विवेदिविरचितः) ।				

5- साहित्यम् (साहित्यदर्पणः, शिशुपालवधम्, छन्दोमञ्जरी च)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	साहित्यदर्पणे - द्वितीयपरिच्छेदः	3	30	30
	शिशुपालवधे - द्वितीयसर्गः	2	20	25
	छन्दोमञ्जर्याम्- ऋषभगजविलसितछन्दसः सामाप्तिं यावत्	1	10	15
पाठ्यग्रन्थाः - 1. साहित्यदर्पणः (विश्वनाथविरचितः) 2. शिशुपालवधम् (माघविरचितम्) 3. छन्दोमञ्जरी (गङ्गादासकृता) ।				

6- नव्यन्यायः (सिद्धान्तलक्षणम्)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	सिद्धान्तलक्षणे -अत्र च ग्राह्यसामानाधिकरण्ये हेतोर्यादृशः इति पङ्क्तिम् आरभ्य इत्येकदेशिनः इति समाप्तिं यावत्।	6	60	70
पाठ्यग्रन्थः 1. सिद्धान्तलक्षणम् (जगदीशतर्कालङ्कारविरचितम्) ।				

7. प्राचीनन्यायः (किरणावली)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	किरणावल्याम्- पृथिवीनिरुपणतः द्रव्यप्रकरणान्ता ।	6	50	70
आधारग्रन्थः - 1. किरणावली (द्रव्यप्रकरणान्ता) ।				

8. धर्मशास्त्रम् (मनुस्मृतिः मन्वर्थमुक्तावलीसहिता)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	मन्वर्थमुक्तावलीसहितमनुस्मृतौ - षष्ठोऽध्यायः	3	30	35
	मन्वर्थमुक्तावलीसहितमनुस्मृतौ - सप्तमोऽध्यायः	3	30	35
पाठ्यग्रन्थः - 1. मनुस्मृतिः मन्वर्थमुक्तावलीसहिता ।				

9. पुराणेतिहासः- वाल्मीकिरामायणे बालकाण्डः (प्रथमतःदशमसर्गं यावत्)

पत्र संकेतः	पाठ्यक्रम विवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	वाल्मीकिरामायणे बालकाण्डे (प्रथमतः पञ्चमसर्गं यावत्)	3	30	35
	वाल्मीकिरामायणे बालकाण्डे (षट् सर्गतः दशमसर्गं यावत्)	3	30	35
पाठ्यग्रन्थः - वाल्मीकिरामायणे बालकाण्डः (प्रथमतः दशमसर्गं यावत्) ।				

10. आगमः (मन्त्रमहोदधिः, त्रिपुरोपनिषद् च)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	त्रिपुरोपनिषदि - दशममन्त्रतः समाप्तिं यावत्।	2	20	20
	मन्त्रमहोदधौ - पञ्चम-षष्ठ- तरङ्गौ।	2	20	20
	मन्त्रमहोदधौ- सप्तम-अष्टम-तरङ्गौ ।	2	20	30
पाठ्यग्रन्थौ - 1.मन्त्रमहोदधिः (महीधरविरचित) 2. त्रिपुरोपनिषद् (भास्कररायकृतटीकासहिता)।				

11. ऋग्वेद: – ऐतरेयब्राह्मणम्, आश्वलायनगृह्यसूत्रम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	ऐतरेयब्राह्मणम् (सायणभाष्यसहितम्) प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थपंचिकाः।	3	30	35
	आश्वलायनगृह्यसूत्रम् (नारायणवृत्तिसहितम्)। तृतीयचतुर्थाध्यायौ।	3	30	35
पाठ्यग्रन्थौ - 1. ऐतरेयब्राह्मणम् (सायणभाष्यसहितम्) 2. आश्वलायनगृह्यसूत्रम् (नारायणवृत्तिसहितम्)।				

12. शुक्लयजुर्वेदः – शतपथब्राह्मणम्, शुक्लयजुर्वेदसंहितायाः एकत्रिंशत् अध्यायः।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	शतपथब्राह्मणम् (सायणभाष्यसहितम्) प्रथमं प्रपाठकम्।	3	30	35
	शुक्लयजुर्वेदसंहितायाः एकत्रिंशतः अध्यायस्य पद-क्रम-जटा-घनपाठाः।	3	30	35
पाठ्यग्रन्थौ - 1. शतपथब्राह्मणम् 2. पंचपाठ पौरुषाध्याय – (डॉ० युगल किशोर मिश्रः)				

13. कृष्णयजुर्वेदः – तैत्तिरीयब्राह्मणम्, आपस्तम्बीयगृह्यसूत्रम्।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	तैत्तिरीयब्राह्मणम् (सायणभाष्यसहितम्) प्रथमकाण्डप्रथमप्रपाठकः	3	30	35
	आपस्तम्बीयगृह्यसूत्रम् (उत्तरार्द्धम्)	3	30	35
पाठ्यग्रन्थौ - 1. तैत्तिरीयब्राह्मणम् (सायणभाष्यसहितम्) 2. आपस्तम्बीयगृह्यसूत्रम्				

14. सामवेदः - छान्दोग्यमन्त्रब्राह्मणम् (गुणविष्णुभाष्यसहितम्)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	छान्दोग्यमन्त्रब्राह्मणस्य (गुणविष्णुभाष्यसहितस्य) प्रथमद्वितीयाध्यायौ	4	40	50
	छान्दोग्यमन्त्रब्राह्मणस्य (गुणविष्णुभाष्यसहितस्य) तृतीयाध्यायः	2	20	20
आधारग्रन्थः 1. छान्दोग्यमन्त्रब्राह्मणम् (गुणविष्णुभाष्यसहितम्)				

15. अथर्ववेदः - अथर्ववेदसंहिता (सायणभाष्यसंहिता), कौशिकसूत्रम् ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	अथर्ववेदसंहिता (सायणभाष्यसंहिता) तृतीयचतुर्थकाण्डे ।	4	40	40
	कौशिकसूत्रम् (पञ्चम-सप्तमाष्टमाध्यायाः) ।	2	20	30
पाठ्यग्रन्थौ - 1. अथर्ववेदसंहिता (सायणभाष्यसंहिता) 2. कौशिकसूत्रम् ।				

16. बौद्धदर्शनम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	पापत् चित्त-निवारणम्, पापदोषाः, पुण्यसंचयः, दण्डदोषः, दण्डफलम्, जरादोषाः, भगवत्तोबुद्धस्य प्रथमवचनम्, आत्मनः आत्मनो नाथत्वम्, कृच्छ्रोत्पादः, सुखोत्पादः, बुद्धशासनम्, उत्तमं शारणम्, सुखस्वरूपम्, दुःखशोकभयकारणानि । क्रोधस्य दोषाः, सुपरिसंवृताः, अविद्यामलम्, अर्याष्टाङ्गो मार्गः, चत्वारि आर्यसत्यानि ।	2	20	25
	आख्यातारः तथागताः, सर्वे संस्काराः अनित्याः, संस्काराणामनित्यम्, सर्वे संस्काराः दुःखा, संस्काराणां दुखत्वम्, सर्वे धर्माः अनत्ता, योगाद् वै जायते भूरि, पितृपुत्रबान्धावादयो न त्रातारः ।	2	20	25
	क्षीणास्त्रवरहिताः पञ्च नीवरणरहिताश्च दुःखमुक्ताः । श्रद्धावान् शीलवान् च सर्वत्र पूज्यते, प्रमत्त नरस्य चत्वारि स्थानि । सर्वदानं धर्मदानं जयति, महाफलम्, साधुः सर्वत्र संवरः, भिक्षोः अमानुषी रतिर्भवति अमृतपदं च प्राप्नोति, आत्मना ह्यात्मनो नाथा, ब्राह्मणश्रमणप्रव्रजितानां गुणाः ।	2	20	20
पाठ्यग्रन्थः - 1. धम्मपदम् ।				

17. जैनदर्शनम् - (भारतीयदर्शनम्, जैनधर्मश्च)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	मोक्षमार्गनिरूपणम् जैनाभिमतमोक्षस्वरूपम्, तत्प्राप्त्युपायो मोक्षमार्गः, रत्नत्रयधर्मस्य मोक्षमार्गत्वम्, रत्नत्रयाणां सम्यग्दर्शनज्ञानचरित्राणां समेकीभावेनैव मोक्षमार्गः तदधिकारिणश्च ।	1.5	15	19
	रत्नत्रयेषु सम्यग्दर्शनम् तद्वैदविचारश्च, तत्त्वार्थविवेचना जीवाऽजीवाऽस्रवबंधसंवरनिर्जरामोक्षतत्त्वाधिगमः ।	1.5	15	17

	सम्यग्दर्शनस्य प्रादुर्भूतिः औपशमिकक्षायोपशमिकक्षायिकभेदश्च । सरागवीतरागसम्यग्दर्शनयोः अवधारणा ।			
	रत्नत्रयेषु सम्यग्ज्ञानं, पञ्च सम्यग्ज्ञानानि, मतिश्रुतावधिगमनः पर्ययकेवलज्ञानानां स्वरूपभेदादिविवेचनम्, सम्यग्ज्ञानस्य नयप्रमाणनिरूपणा ।	1.5	15	17
	रत्नत्रयेषु सम्यक्चारित्र्यविवेचना, व्रतस्य लक्षणं भेदश्च । व्रताचरणनिरूपणम् ।	1.5	15	17
पाठ्यग्रन्थः 1. भारतीयदर्शन, डॉ. बलदेव उपाध्याय 2. जैनधर्म, पं. कैलाशचन्द्रशास्त्री				

18. मीमांसा (मीमांसान्यायप्रकाशः)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	सन्निपत्योपकारकलक्षणतः नामधेयनिरूपणं यावत्।	1.5	15	25
	मत्वर्थलक्षणाभयात् निषेधनिरूपणं यावत्।	1.5	15	25
	विधिनिषेधयोर्भिन्नार्थतः समाप्तिं यावत्।	1.5	15	20
पाठ्यग्रन्थः- 1. मीमांसान्यायप्रकाशः।				

19. शाङ्करवेदान्तः

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	प्रस्थानत्रयस्य विशेषपरिचयः, भाष्यव्याख्योपव्याख्या- परम्परा, श्रीशङ्कराचार्यप्रणीतस्तोत्रसाहित्यपरिचयः।	2	20	25
	विभिन्नदर्शनानां स्वरूपविमर्शः, साख्यदर्शनमितरदर्शनैः सह अद्वैतदर्शनस्य तुलना	2	20	25
	औपनिषदानां संवादानाम् (अख्यायिकानां) उपासनानां च परिचयः	2	20	20
आधारग्रन्थाः 1. उपनिषदः – by Prof.V.K.Sastri, R.S.S.New delhi 2. ब्रह्माद्वैतवादविमर्शः – by prof.Pravat Ranjan Mohapatra, Oriental Education Society Dhenkanal 3. शाङ्करवेदान्तमीमांसा – Dr.K.P.Sinha 4. अद्वैतग्रन्थकोषः – Ed.By P.N. Pattabhirama Sastri				

20. रामानुजवेदान्तः – श्रीभाष्यम् ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	श्रीभाष्ये तृतीयचतुर्थाध्यायौ ।	4	40	50
	श्रीभाष्ये पञ्चमाध्यायः।	2	20	20
पाठ्याग्रन्थः - 1. श्रीभाष्यम् ।				

21. माध्ववेदान्तः – ब्रह्मसूत्रम् ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	ब्रह्मसूत्रम् (आनन्दतीर्थभाष्यसहितम्) प्रथमद्वितीयाध्यायौ ।	4	40	50
	ब्रह्मसूत्रम् (आनन्दतीर्थभाष्यसहितम्) तृतीयाध्यायः।	2	20	20
पाठ्यग्रन्थः - 1. ब्रह्मसूत्रम् ।				

22. वल्लभवेदान्तः – भक्तिरसामृतसिन्धुः ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	भक्तिरसामृतसिन्धुः (पूर्वार्धम्)	6	60	70
पाठ्यग्रन्थः - 1. भक्तिरसामृतसिन्धुः (श्रीरूपगोस्वामिविरचितः) (संपादकः - विश्वनाथबनर्जी)				

23. शैवागमः – प्रत्यभिज्ञाहृदयम् ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	प्रत्यभिज्ञाहृदयम् ।	6	60	70
पाठ्यग्रन्थः - 1. प्रत्यभिज्ञाहृदयम् (क्षेमराजविरचितम्) ।				

24. सर्वदर्शनम् (तर्कभाषा)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	प्रमेयनिरूपणात् समाप्तिं यावत्)	6	6	70
आधारग्रन्थः - 1. तर्कभाषा (केशवमिश्रप्रणीता)				

25. सांख्ययोगौ- (गौडपादभाष्यसहिता सांख्यकारिका, पातञ्जलयोगसूत्रम् च

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	सांख्यकारिकायाम् - पुरुषबहुत्वसिद्धिरित्यंशं विहाय अवशिष्टो भागः।	5	50	50
	पातञ्जलयोगसूत्रे कैवल्यपादः	1	10	20
पाठ्यग्रन्थौ - 1. गौडपादभाष्यसहिता सांख्यकारिका (ईश्वरकृष्णविरचिता) 2. पातञ्जलयोगसूत्रम्।				

26. पौरोहित्यकर्मकाण्डम्-नित्यकर्मपूजाप्रकाशः; रुद्राष्टाध्यायी च

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (6)	घण्टाः (60)	अङ्काः (70)
MJC-2	कर्मकाण्डविषयाः- स्वस्तिवाचनम्, सङ्कल्पः, गणपतिपूजनम् ।	2	20	25
	भाष्यसहितायाः शुक्लयजुर्वेदीयरुद्राष्टाध्याय्याः पञ्चमोऽध्यायः ।	2	20	25
	भाष्यसहितायाः शुक्लयजुर्वेदीयरुद्राष्टाध्याय्याः षष्ठोऽध्यायः ।	2	20	20
पाठ्यग्रन्थौ - 1. नित्यकर्मपूजाप्रकाशः -गीताप्रेस, गोरखपुरम् । 2. रुद्राष्टाध्यायी				

शास्त्रिप्रथमवर्षीयः प्रथमसत्रार्धपाठ्यक्रमः

द्वितीयं पत्रम्- Minor Course-2 (MIC-2) लघुपाठ्यक्रमः (द्वितीयशास्त्रीयविषयः)

पत्रम्	पाठ्यक्रम नाम/पाठ्यक्रम-प्रकारः	L-T-P व्याख्यानम्- अनुशिक्षणम् - प्रायोगिकम्	क्रेडिट्स 3	पूर्णाङ्कः 100
द्वितीयं पत्रम्	Minor Course-2 (MIC-2) लघुपाठ्यक्रमः (द्वितीयशास्त्रीयविषयः)	व्याख्यानम्(4)- अनुशिक्षणम्(1)- प्रायोगिकम्(0)	3*10 = 30 घण्टाः	70 (External Exam) 30 (Internal Exam)

अधोलिखितविषयेषु कमप्येकं Major Course-2 (MJC-2) द्वितीय-शास्त्रीय-विषयं चेतुं शक्नुवन्ति।

1. नव्य- व्याकरणम्	2. प्राचीन- व्याकरणम्	3. गणित- ज्योतिषम्	4. फलित- ज्योतिषम्	5. साहित्यम्	6. नव्य-न्यायः	7. प्राचीन- न्यायः	8. धर्मशास्त्रम्	9. पुराणे- तिहासः
10. आगमः	11. ऋग्वेदः	12. शुक्ल- यजुर्वेदः	13. कृष्ण- यजुर्वेदः	14. सामवेदः	15. अथर्ववेदः	16. बौद्ध- दर्शनम्	17. जैनदर्शनम्	18. मीमांसा
19. शाङ्कर- वेदान्तः	20. रामानुज वेदान्तः	21. माध्व- वेदान्तः	22- वल्लभ वेदान्तः	23. शैवागमः	24. सर्वदर्शनम्	25. सांख्ययोगौ	26. पौरोहित्य- कर्मकाण्डम्	

1-नव्यव्याकरणम् (वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	अजन्तपुंलिङ्गान्तरूपप्रक्रिया, अजन्तस्त्रीलिङ्ग- नपुसंकलिङ्गशब्दरूपप्रक्रिया च	2	20	50
	हलन्तपुंलिङ्गशब्दरूपप्रक्रियाया	1	20	20
पाठ्यग्रन्थः- 1. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भट्टोजिदीक्षितविरचिता) ।				

2- प्राचीनव्याकरणम् (व्याकरणमहाभाष्यम्)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	व्याकरणमहाभाष्ये चतुर्थाह्निकम्।	1.5	15	35
	व्याकरणमहाभाष्ये पञ्चमाह्निकम्।	1.5	15	35
पाठ्यग्रन्थः- 1. व्याकरणमहाभाष्यम् (पतञ्जलिविरचितम्)				

3- गणितज्योतिषम् (सरल त्रिकोणमितिः, रेखागणितम्)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	सरल त्रिकोणमितौ प्रथमद्वितीयाध्यायौ	3	30	35
	रेखागणिते षष्ठोऽध्यायः	3	30	35
आधारग्रन्थौ - 1. सरल त्रिकोणमितिः (बापूदेवशास्त्रिकृता) 2. रेखागणितम् ।				

4- फलितज्योतिषम् (लघुजातकम्, जन्मपत्रदीपकम्)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	लघुजातके - आयुर्दायाध्यायतः समाप्तिं यावत्।	4	40	40
	जन्मपत्रदीपके - ग्रहाणां शयनाद्यावस्थातः समाप्तिं यावत्।	2	20	30
पाठ्यग्रन्थौ- 1. लघुजातकम् (वराहमिहिरविरचितम्) 2. जन्मपत्रदीपकः (विन्ध्येश्वरीप्रसादद्विवेदिविरचितः) ।				

5- साहित्यम् (साहित्यदर्पणः, शिशुपालवधम्, छन्दोमञ्जरी)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	साहित्यदर्पणे - द्वितीयपरिच्छेदः	3	30	30
	शिशुपालवधे - द्वितीयसर्गः	2	20	25
	छन्दोमञ्जर्याम् - ऋषभगजविलसितछन्दसः सामाप्तिं यावत्	1	10	15
पाठ्यग्रन्थाः - 1. साहित्यदर्पणः (विश्वनाथविरचितः) 2. शिशुपालवधम् (माघविरचितम्) 3. छन्दोमञ्जरी (गङ्गादासकृता) ।				

6- नव्यन्यायः (सिद्धान्तलक्षणम्)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	सिद्धान्तलक्षणे - अत्र च ग्राह्यसामानाधिकरण्ये हेतोर्यादृशः इति पङ्क्तिम् आरभ्य इत्येकदेशिनः इति समाप्तिं यावत्। अत्र पूर्वार्धम्।	3	30	70
पाठ्यग्रन्थः 1. सिद्धान्तलक्षणम् (जगदीशतर्कालङ्कारविरचितम्)				

7- प्राचीनन्यायः (किरणावली)।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	किरणावल्याम्- पृथिवीनिरूपणतः द्रव्यप्रकरणान्ता। निर्दिष्टग्रन्थे पूर्वाधम्।	3	30	70
पाठ्यग्रन्थः - 1 किरणावली (द्रव्यप्रकरणान्ता) ।				

8. धर्मशास्त्रम् (मनुस्मृतिः मन्वर्थमुक्तावलीसहिता) ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	मन्वर्थमुक्तावलीसहितमनुस्मृतौ – षष्ठोऽध्यायः	3	30	70
पाठ्यग्रन्थः - 1. मनुस्मृतिः मन्वर्थमुक्तावलीसहिता ।				

9- पुराणेतिहासः- वाल्मीकिरामायणे बालकाण्डः (प्रथमतःदशमसर्गं यावत्)

पत्र संकेतः	पाठ्यक्रम विवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	वाल्मीकिरामायणे बालकाण्डे (प्रथमतः पञ्चमसर्गं यावत्)	3	30	70
पाठ्यग्रन्थः - 1.वाल्मीकिरामायणे बालकाण्डः (प्रथमतः दशमसर्गं यावत्) ।				

10- आगमः (मन्त्रमहोदधिः, त्रिपुरोपनिषद् च)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	त्रिपुरोपनिषदि – दशममन्त्रतः समाप्तिं यावत्।	1.5	15	35
	मन्त्रमहोदधौ – पञ्चम-षष्ठ- तरङ्गौ।	1.5	15	35
पाठ्यग्रन्थौ - 1- मन्त्रमहोदधिः (महीधरविरचित) 2. त्रिपुरोपनिषद् (भास्कररायकृतटीकासहिता)				

11- ऋग्वेदः – ऐतरेयब्राह्मणम्।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	ऐतरेयब्राह्मणम् (सायणभाष्यसहितम्) प्रथम-द्वितीय-तृतीय-चतुर्थपंचिकाः।	3	30	70
पाठ्यग्रन्थः- 1. ऐतरेयब्राह्मणम् ।				

12. शुक्लयजुर्वेदः – शतपथब्राह्मणम् ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	शतपथब्राह्मणम् (सायणभाष्यसहितम्) प्रथमं प्रपाठकम् ।	3	30	70
पाठ्यग्रन्थः - 1. शतपथब्राह्मणम् ।				

13- कृष्णयजुर्वेदः – तैत्तिरीयब्राह्मणम् ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	तैत्तिरीयब्राह्मणम् (सायणभाष्यसहितम्) (प्रथमकाण्ड-प्रथम प्रपाठकः ।	3	30	70
पाठ्यग्रन्थः - 1. तैत्तिरीयब्राह्मणम् ।				

14- सामवेदः – छान्दोग्यमन्त्रब्राह्मणम् ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	छान्दोग्यमन्त्रब्राह्मणम् (गुणविष्णुभाष्यसहित) (प्रथमद्वितीयाध्यायौ ।	30	30	70
ग्रन्थः - 1. छान्दोग्यमन्त्रब्राह्मणम्				

15- अथर्ववेदः – अथर्ववेदसंहिता ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	अथर्ववेदसंहिता (सायणभाष्यसहिता) (तृतीयचतुर्थकाण्डे)	3	30	70
पाठ्यग्रन्थः - 1. अथर्ववेदसंहिता।				

16- बौद्धदर्शनम् - धम्मपदम्।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	पापत् चित्त-निवारणम् , पापदोषाः , पुण्यसंचयः, दण्डदोषः,दण्डफलम् , जरादोषाः, भगवत्तोबुद्धस्य प्रथमवचनम् , आत्मनः आत्मनो नाथत्वम् , कृच्छ्रोत्पादः , सुखोत्पादः,बुद्धशासनम् ,उत्तमं शारणम् , सुखस्वरूपम् , दुःखशोकभयकारणानि । क्रोधस्य दोषाः, सुपरिसंवृताः , अविद्यामलम् , अर्याष्टाङ्गो मार्गः , चत्वारि आर्यसत्यानि ।	1.5	15	35
	आख्यातारःतथागताः, सर्वे संस्काराः अनित्याः,संस्काराणामनित्यम्, सर्वे संस्काराः दुःखा, संस्काराणां दुखत्वम् ,सर्वे धर्माः अनत्ता , योगाद् वै जायते भूरि , पितृपुत्रबान्धावादयो न त्रातारः ।	1.5	15	35
पाठ्यग्रन्थः- 1. धम्मपदम्।				

17 जैनदर्शनम् – (भारतीयदर्शनम्, जैनधर्मः)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	मोक्षमार्गनिरूपणम् जैनाभिमतमोक्षस्वरूपम्,तत्प्राप्त्युपायो मोक्षमार्गः,रत्नत्रयधर्मस्य मोक्षमार्गत्वम्, रत्नत्रयाणां सम्यग्दर्शनज्ञानचरित्राणां समेकीभावेनैव मोक्षमार्गः तदधिकारिणश्च ।	1.5	15	35
	रत्नत्रयेषु सम्यग्दर्शनम् तद्भेदविचारश्च, तत्त्वार्थविवेचनाजीवाऽजीवाऽस्रवबंधसंवरनिर्जरामोक्षतत्त्वाधिग मः। सम्यग्दर्शनस्य प्रादुर्भूतिः औपशमिकक्षायोपशमिकक्षायिकभेदश्च । सरागवीतरागसम्यग्दर्शनयोः अवधारणा ।	1.5	15	35
पाठ्यग्रन्थः - 1.भारतीयदर्शन, डॉ. बलदेव उपाध्याय 2. जैनधर्म, पं. कैलाशचन्द्रशास्त्री				

18- मीमांसा (मीमांसान्यायप्रकाशः) ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	सन्निपत्योपकारकलक्षणतः नामधेयनिरूपणं यावत्।	1.5	15	35
	मत्वर्थलक्षणाभयात् निषेधनिरूपणं यावत्।	1.5	15	35
पाठ्यग्रन्थः- 1.मीमांसान्यायप्रकाशः।				

19. शाङ्करवेदान्तः

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	प्रस्थानत्रयस्य विशेषपरिचयः , भाष्यव्याख्योपव्याख्या- परम्परा, श्रीशङ्कराचार्यप्रणीतस्तोत्रसाहित्यपरिचयः।	2	20	25
	विभिन्नदर्शनानां स्वरूपविमर्शः , साख्यदर्शनमितरदर्शनैः सह अद्वैतदर्शनस्य तुलना	2	20	25
आधारग्रन्थाः - 1. उपनिषदः - by Prof.V.K.Sastri, R.S.S.New delhi 2. ब्रह्माद्वैतवादविमर्शः - by prof.Pravat Ranjan Mohapatra, Oriental Education Society Dhenkanal 3. शाङ्करवेदान्तमीमांसा - Dr.K.P.Sinha 4. अद्वैतग्रन्थकोषः - Ed.By P.N. Pattabhirama Sastri				

20- रामानुजवेदान्तः - श्रीभाष्यम् ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	श्रीभाष्ये तृतीयचतुर्थाध्यायौ ।	3	30	70
आधारग्रन्थाः 1. श्रीभाष्यम् ।				

21- माध्ववेदान्तः - ब्रह्मसूत्रम् ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	ब्रह्मसूत्रम् (अनन्दतीर्थभाष्यसहितम्) प्रथमद्वितीयाध्यायौ ।	3	30	70
आधारग्रन्थः - 1. ब्रह्मसूत्रम्।				

22- वल्लभवेदान्तः - भक्तिरसामृतसिन्धुः ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	भक्तिरसामृतसिन्धुः	3	30	70
आधारग्रन्थाः- 1. भक्तिरसामृतसिन्धुः (श्रीरूपगोस्वामिविरचितः)				

23- शैवागमः-प्रत्यभिज्ञाहृदयम् ।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	प्रत्यभिज्ञाहृदयम् (पञ्चकृत्यनिरूपणं यावत्)	3	30	70
आधारग्रन्थाः - 1. प्रत्यभिज्ञाहृदयम् (क्षेमराजविरचितम्)				

24- सर्वदर्शनम् (तर्कभाषा)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	प्रमेयनिरूपणात् समाप्तिं यावत्)	3	30	70
आधारग्रन्थः - 1. तर्कभाषा (केशवमिश्रप्रणीता) ।				

25- सांख्ययोगौ- (गौडपादभाष्यसहिता सांख्यकारिका, पातञ्जलयोगसूत्रम् च।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	सांख्यकारिकायाम् - पुरुषबहुत्वसिद्धिरित्यंशं विहाय अवशिष्टो भागः।	2	20	50
	पातञ्जलयोगसूत्रे कैवल्यपादः	1	10	20
पाठ्यग्रन्थौ - 1. गौडपादभाष्यसहिता सांख्यकारिका (ईश्वरकृष्णविरचिता) 2. पातञ्जलयोगसूत्रम्।				

26- पौरोहित्यकर्मकाण्डम्-नित्यकर्मपूजाप्रकाशः; रुद्राष्टाध्यायी च।

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MIC-2	कर्मकाण्डविषयाः- स्वस्तिवाचनम्, सङ्कल्पः, गणपतिपूजनम् ।	1	10	30
	भाष्यसहितायाः शुक्लयजुर्वेदीयरुद्राष्टाध्याय्याः पञ्चमोऽध्यायः ।	2	20	50
पाठ्यग्रन्थौ - 1. नित्यकर्मपूजाप्रकाशः -गीताप्रेस, गोरखपुरम् । 2. रुद्राष्टाध्यायी				

शास्त्रप्रथमवर्षीय द्वितीयसत्रार्धपाठ्यक्रमः

तृतीयं पत्रम् (MDC-2) Multidisciplinary Course -2 बहु-विषयक-पाठ्यक्रमः, (आधुनिकविषयः)

पत्रम्	पाठ्यक्रम-नाम/पाठ्यक्रम-प्रकारः	L-T-P व्याख्यानम्- अनुशिक्षणम् - प्रायोगिकम्	क्रेडिट्स 3	पूर्णाङ्कः 100
तृतीयं पत्रम्	Multidisciplinary Course -2 (MDC-2) बहु-विषयक-पाठ्यक्रमः (आधुनिकविषयः)	व्याख्यानम्(4)- अनुशिक्षणम्(1)- प्रायोगिकम्(0)	3*10 = 30 घण्टाः	70 (External Exam) 30 (Internal Exam)

अधोलिखितविषयेषु कमप्येकं Multidisciplinary Course -2 (MDC-2) आधुनिकविषयं चेतुं शक्नुवन्ति।

1.हिन्दी-साहित्यम्	2.भोजपुरी-साहित्यम्	3.मैथिली-साहित्यम्	4.अंग्रेजी-साहित्यम्	5. अर्थ-शास्त्रम्	6. राजनीति-शास्त्रम्	7. समाज-शास्त्रम्	8. इतिहासः
9.भूगोलः	10. आधुनिक-गणितम्	11.आधुनिक-दर्शनम्	12.संगणक-विज्ञानम्	13. मनोविज्ञानम्			

1-हिन्दी-साहित्यम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC-2	यशोधरा (मैथिलीशरण गुप्त रचित)	1.5	15	50
	अलंकार- (लक्षण एवं उदाहरण सहित) यमक, श्लेष, उपमा, रूपक, उत्प्रेक्षा, प्रतीप, अतिशयोक्ति, दृष्टान्त, काव्यलिङ्ग, व्याजोक्ति, दीपक, निदर्शना, भ्रान्तिमान्, अप्रस्तुतप्रशंसा	1.5	15	20
पाठ्यग्रन्थाः - 1. यशोधरा (मैथिलीशरण गुप्त रचित)				

2- भोजपुरी-साहित्यम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC-2	निम्नलिखित कवि लोगन के कविता 1. प्रणयी 2. काश्यप	1.5	15	35
	निम्नलिखित कवि लोगन के कविता 3. पाण्डेय कपिल 4. प्रभुनाथ सिंह	1.5	15	35
आधारग्रन्थः - 1. बिहार विश्वविद्यालय भोजपुरी पद्य संग्रह।				

3- मैथिली-साहित्यम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC- 2	1. श्रमक महत्व 2. हमर शैशव	1.5	15	30
	1. इतिहास दर्शन 2. मैथिली कविता में देश प्रेमक स्वर 3. भारत राष्ट्र ओ राष्ट्रधर्म	1.5	15	40
आधारग्रन्थाः - 1. सूर्यमुखी - आरसी प्रसाद सिंह 2. धरती माता- डॉ. रामदेव झा 3. गद्यश्री - सम्पादक -डॉ. शैलेन्द्र मोहन झा				

4- अंग्रेजी-साहित्यम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC -2	1. Book for Poetry: "The New golden Treasury" The following poems are prescribed: 1. On his blindness John Milton 2. A little Learning Alexander Pope 3. The Tiger William Blake 4. A slumber did my spirit seal W. Wordsworth 5. The wild swans at coole W.B. Yeats	1	10	30
	Prescribed book for Drama (The silver Box) Act -3rd With notes by John Hampden.	1	10	25
	1. Comprehension of Unseen Prose Passage. 2. Idioms & phrases and preposition. (English grammar)	1	10	15
पाठ्यग्रन्थाः:- 1 The New golden Treasury (Edited by - R.C. Prasad & M. Q. Towhead.) 2. The silver Box (John Galsworthy) with notes by John Hampden (Allied Publishers Pvt. Ltd.) 3. "English grammar (Nes field) Revised by Aggrawala F. T. Wood.				

5- अर्थशास्त्रम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC-2	सूक्ष्म या व्यष्टि – अर्थशास्त्र 1. बाजार - परिभाषा, पूर्णप्रतियोगिता – एकाधिकार एवं एकाधिकारी प्रतियोगिता की मुख्य विशेषताएँ। 2. मूल्य-निर्धारण का सामान्यसिद्धान्त।	1.5	15	40

	सूक्ष्म या व्यष्टि – अर्थशास्त्र	1.5	15	30
	3. वितरण – वितरण का आधुनिक सिद्धान्त – लगान की परिभाषा एवं रिकार्डों का लगान सिद्धान्त – पूर्ण प्रतियोगिता में मजदूरी-निर्धारण। व्याज का तरलता अधिमान सिद्धान्त, लाभ-कुललाभ एवं शुद्धलाभ में अन्तर।			
आधारग्रन्थ-				
1. अर्थशास्त्र के सिद्धान्त – के. पी. एम.; सुन्दरम् एवं एम. सी. वैश्य (रतन प्रकाशन मन्दिर, प्रधान कार्यालय - होस्पीटल रोड आगरा) 2. अर्थशास्त्र के सिद्धान्त – के. पी. जैन (साहित्य भवन-आगरा) 3. अर्थशास्त्र के सिद्धान्त – एल. एम. राय (ज्ञानदा प्रकाशन, पटना) 4. अर्थशास्त्र के सिद्धान्त (देवेन्द्र प्रसाद सिंह) 5. अर्थशास्त्र के सिद्धान्त (डॉ. सुमन) 6. सांपुल्स ऑफ इकोनोमिक्स – एम. एल. सेठ (माइक्रो एण्ड मैक्रो) ।				

6- राजनीतिशास्त्रम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टा: (30)	अङ्काः (70)
MDC-2	राजनीतिशास्त्र के सिद्धान्त 1. जनमतः अर्थ, परिभाषा, महत्त्व, निर्माणकेसाधन, आवश्यकशर्ते। 2. राजनीतिकदलः परिभाषा, आवश्यकतत्त्व, निर्माणकाआधार, कार्य, दलीयपद्धति केगुण-दोष। 3. लोककल्याणकारीराज्य, समाजवाद। 4. प्लेटोः आदर्शराज्य, न्याय, शिक्षा।	1.5	15	40
	5. अरस्तूः क्रान्तिकेकारणएवंउपाय, दासत्व, नागरिकता। 6. कौटिल्यः सप्तांगसिद्धान्त. मण्डलसिद्धान्त। 7. गान्धीः राज्यसिद्धान्त, सर्वोदयसिद्धान्त, सत्याग्रह।	1.5	15	30

आधारग्रन्थ-

1. राजनीतिशास्त्र के मूल सिद्धान्त (डॉ. गाँधीजी राय)
2. राजनीति शास्त्र के सिद्धान्त (डॉ० वीरकेश्वर प्रसाद सिंह)
3. राजनीतिक सिद्धान्त (डॉ० आशीर्वादम्)
4. Political Science and Government (G.W. Garner)
5. हिन्दू राजशास्त्र (अम्बिका प्रसाद वाजपेयी)
6. हिन्दू राजतंत्र (के. पी. जायसवाल)
7. राजनीतिक चिंतक (त्यागी तथा रस्तोगी)
8. राजनीतिक चिंतक (डॉ० ब्रजकिशोर झा)
9. राजनीतिक चिंतक (डॉ० इकबाल नारायण) ।

7- समाजशास्त्रम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC-2	समाज शास्त्र के सिद्धान्त 1. संस्कृति: अवधारणातत्त्वएवंसांस्कृतिकविडम्बना। 2. सामाजिकनियंत्रण: अवधारणा, अभिकरण एवंबनावट। 3. सामाजिकपरिवर्तन: अवधारणाएवंसिद्धान्त-विकासवादी, चक्रीयतथासंघर्ष।	2	20	40
	4.सामाजिकस्तरीकरण: अवधारणा, आधारएवंप्रकार। 5.आनुवंशिकताएवंपर्यावरण: अवधारणाएवंअन्तर-सम्बन्ध।	1	10	30
आधारग्रन्थ 1 रामपाल सिंह- समाज शास्त्र परिचय 2. सक्सेना एवं मुखर्जी - समाज शास्त्र के सिद्धान्त 3. A.W. Green Sociology 4. डॉ. उग्रनाथ झा - समाजशास्त्र ।				

8- भारतीय-इतिहासः

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC-2	भारतीय इतिहास (प्रारम्भ से 1200 ई. से 1526 ई. तक) 1. सिन्धुपरअरबोंकाआक्रमण। 2. तुर्कशासनकीस्थापना (1206-1290)- इल्तुतमिश - बलवन। 3. दिल्लीसल्तनतकाविस्तार (1290- 1320) अलाउद्दीनखिलजी) 4. दिल्लीसल्तनत (1320- 1398)- मुहम्मद बिनतुगलक - फिरोजतुगलक-तैमूर का आक्रमण।	2	20	40
	5. विजयनगर-साम्राज्य 6. लोदीवंश - इब्राहिमलोदी । 7. पानीपतकेप्रथमयुद्ध (1526) के कारण एवं प्रभाव।	1	10	30
सहायक ग्रन्थ- 1. भारत का राजनीतिक एवं सांस्कृतिक इतिहास- राधाकृष्ण चौधरी 2. प्राचीन भारत- आर. एस. त्रिपाठी 3. प्राचीन भारत का इतिहास -डी. एन. झा और के. एम. श्रीमाली 4. History of Indi -Ramila Thapar. 5. History of Medieval India -Ishwari Prasad. 6. Early Medieval India A.B. Panday 7. History of Culture of Indian People - R.C. Majumdar				

9- भूगोल:

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC-2	4. कृषि - निर्वाहक कृषि, वाणिज्यिक अन्योत्पादन कृषि, दुग्धपशुपालन।	2	20	40
	5. खनिज- कोयला, पेट्रोलियम, लौह अयस्क के वितरण एवं उत्पादन।			
	6. उद्योग - इस्पात उद्योग, सूती वस्त्र उद्योग एवं चीनी उद्योग।	1	10	30
सहायक ग्रन्थ -1. भौतिक भूगोल -सी. वी. मेमोरियो 2. भौतिक भूगोल - साबिन्द्र सिंह 3. जलवायु विज्ञान - लाल4. भौतिक भूगोल पी. दयालौ 5. भौतिक भूगोल - जी. वी. यादव 6. जलवायु विज्ञान एवं समुद्र विज्ञान - बलबीर सिंह 7. जलवायु विज्ञान के मौगोलिक तत्त्व -अनिल कुमार तिवारी 8. आर्थिक भूगोल के मूल त्व- काशी नाथ सिंह एवं जगदीश सिंह 9. आर्थिक भूगोल की समीक्षा-पी. जैन 10, आर्थिक भूगोल श्रीवास्तव एवं राव।				

10- आधुनिक-गणितम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC-2	(C) CO-ORDINATE GEOMETRY - (1) Co-ordinates (Cartesian Co-ordinates, distance between points section formula centroid of a triangle Incentre of a triangle, area of a triangle, condition for collinearity of three points.) (2) Locus (cartesian equation of a locus, parametric equations of a locus). (3) Straight Lines - (Slope of a line, standard equation of a line-point - slope form, slope intercept form, two-point form, intercept form, normal form, distance form, General equation of a straight line, angle between two straight lines, condition of parallelism, perpendicularity.)	1	10	30
	(D) DIFFERENTIAL CALCULUS - (1)Function, Graph of a function verification of existence of limit & continuity at a point. (2) Differential co-efficients & rules of differentiations. (E) INTEGRAL CALCULUS- Definition & standard	2	20	40

	formula, Methods of Integration, Integration of some rational & Irrational functions.			
Books:				
Algebra - 1.दास गुप्ता एवं प्रसाद, 2. Laljee Prasad 3. Dr. M. N. Jha Trigonometry - 1. मजमूदार, दास एवं गुप्ता, 2. Das & Mukharjee 3. Loney unlinnte . Co-ordinate Geometry - 1. दास गुप्ता, प्रसाद एवं अखैरी 2. Loney. Calculus -1. दास गुप्ता, प्रसाद एवं सिन्हा 2. Ramodar Choudhary.				

11 आधुनिक-दर्शनम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC-2	1. युक्ति एवं युक्ति आकारों की वैधता	1.5	15	35
	2. प्रकथन आकार	1.5	15	35
आधारग्रन्थ				
1. प्रतीकात्मक तर्कशास्त्र प्रवेशिका - डॉ. अशोक कुमार वर्मा				
2. इन्ट्रोडक्शन टू सिम्बोलिक लॉजिक - आई. एम. कॉपी				

12- संगणक विज्ञानम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC-2	1. System analysis and its design	1.5	15	35
	2. Application Window hazed word processing and Graphics.			
	3. Fox-fro programming . "C" Programming	1.5	15	35
<u>Books recommended</u>				
1. Computer Fundamental by P.K. Singh. 2. Foundation Course in Mathematics - P.K. Singh				
3. Windows and Application - R.K. Taxali 4. "C" Programming by E.B. Guruswami.				

13. . मनोविज्ञानम्

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
MDC-2	1. चिन्तन (Thinking) 2. संवेग (Emotion) 3. प्रेरणा (Motivation)	1.5	15	40
	4. बुद्धि (Intelligence) स्वरूप एवं परीक्षण। 5. व्यक्तित्व (Personality) स्वरूप प्रकार एवं निर्धारक।	1.5	15	30
आधारग्रन्थ				
1. प्रारम्भिक मनोविज्ञान - इन्द्रभूषण				
2. सामान्य मनोविज्ञान: विषय और व्याख्या - अजिमुर् रहमान				
3. सामान्य मनोविज्ञान - जे0 डी0 शर्मा				
4. सामान्यमनोविज्ञान - अवधेशकुमारसिंहा				

शास्त्रि-प्रथमवर्षीयः द्वितीयसत्रार्ध-पाठ्यक्रमः

चतुर्थ पत्रम् -Ability Enhancement Course -2 (AEC-2) योग्यता-संवर्धन-पाठ्यक्रमः

पत्रम्	पाठ्यक्रम-नाम/पाठ्यक्रम-प्रकारः	L-T-P व्याख्यानम्- अनुशिक्षणम् - प्रायोगिकम्	क्रेडिट्स 2	पूर्णाङ्कः 100
चतुर्थ पत्रम्	Ability Enhancement Course -2 (AEC-2) योग्यता-संवर्धन-पाठ्यक्रमः	व्याख्यानम्(2)- अनुशिक्षणम्(1)- प्रायोगिकम्(0)	2*10 = 20 घण्टा	70 (External Exam) 30 (Internal Exam)

4-पर्यावरणविज्ञानम् (सर्वेषां कृते अनिवार्यम्)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
AEC-1	पर्यावरण परिचय	1	10	70
	पर्यावरणप्रदूषणम्	1	10	
आधारग्रन्थः-				
1-पर्यावरणविज्ञान (के एल तिवारी , एस के जाधव)				

शास्त्रि-प्रथमवर्षीय: द्वितीयसत्रार्ध-पाठ्यक्रमः

पञ्चमं पत्रम्- Skill Enhancement Course -2 (SEC-2) कौशल-विकास-पाठ्यक्रमः

पत्रम्	पाठ्यक्रम-नाम/पाठ्यक्रम-प्रकारः	L-T-P व्याख्यानम्- अनुशिक्षणम् – प्रायोगिकम्	क्रेडिट् 3	पूर्णाङ्कः 100
पञ्चमं पत्रम्	Skill Enhancement Course -2 (SEC-2) कौशल-विकास- पाठ्यक्रमः	व्याख्यानम्(1)- अनुशिक्षणम्(0)- प्रायोगिकम्(3)	3*10 = 30 घण्टा	70 (External Exam) 30 (Internal Exam)

5- संगणकदक्षता (सर्वेषां कृते अनिवार्यम्)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
AEC-2	Microsoft Excel	1	10	40
	Practical	2	20	30
आधारग्रन्थः 1- Excel				

शास्त्रिप्रथमवर्षीयः -द्वितीयसत्रार्ध-पाठ्यक्रमः

षष्ठं पत्रम्-Valu Added Course -2 (VAC-2) नैतिकमूल्यपरक-पाठ्यक्रमः

पत्रम्	पाठ्यक्रमनाम/पाठ्यक्रम-प्रकारः	L-T-P व्याख्यानम्- अनुशिक्षणम् - प्रायोगिकम्	क्रेडिट्स 3	पूर्णाङ्कः 100
षष्ठं पत्रम्	Valu Added Course -2 (VAC-2) नैतिकमूल्यपरक- पाठ्यक्रमः	व्याख्यानम्(1)- अनुशिक्षणम्(0)- प्रायोगिकम्(3)	3*10 = 30 घण्टा	70 (External Exam) 30 (Internal Exam)

1- नैतिकदक्षता (सर्वेषां कृते अनिवार्यम्)

पत्रसंकेतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट (3)	घण्टाः (30)	अङ्काः (70)
AEC-1	श्रीमद्भगवद्गीतायाः द्वितीयोऽध्याये- 37 – 47 श्लोकाः।	1	10	20
	श्रीमद्भगवद्गीतायाः द्वितीयोऽध्याये- 48 – 59 श्लोकाः।	1	10	25
	श्रीमद्भगवद्गीतायाः द्वितीयोऽध्याये- 60 – 7S2 श्लोकाः।	1	10	25
आधारग्रन्थः 1- श्रीमद्भगवद्गीता ।				